



ΚΕΙΜΕΝΟ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΒΑΓΙΑΝΟΣ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ : ΙΩΑΝΝΑ ΔΕΙΚΤΑΚΗ

ΣΤΑ ΣΩΘΙΚΑ ΤΗΣ ΜΑΝΙΑΤΙΚΗΣ ΓΗΣ



ΣΠΗΛΑΙΟ
ΒΛΥΧΑΔΑΣ ΔΙΡΟΥ





Όσα χρόνια ασχολούμαι με την εξερεύνηση των σπηλαίων δέχτηκα αμέτρητες ερωτήσεις για το ποιό είναι κατά τη γνώμη μου το ομορφότερο σπήλαιο του κόσμου. Πάντοτε και χωρίς δισταγμό απαντούσα ότι τα τμήματα που εξερεύνησα στο σπήλαιο του Διρού, δεν είναι δεύτερα από κανένα. Μοιάζει εγωιστικό, αλλά στο παγκόσμιο συνέδριο Σπηλαιολογίας που έγινε στην Αθήνα τον Αύγουστο του 2005 μετά την παρουσίαση της συμμετοχής μου στον διαγωνισμό φωτογραφίας, όπου κέρδισα το πρώτο βραβείο, οι περισσότεροι παριστάμενοι σπηλαιολόγοι από δεκάδες χώρες και η πλειοψηφία των μελών του διοικητικού συμβουλίου της παγκόσμιας ομοσπονδίας Σπηλαιολογίας διαμόρφωσαν την ίδια γνώμη. Οι εικόνες που τους έδειξα από τα νέα τμήματα του Διρού ήταν πέρα από την φαντασία όλων. Η επικρατούσα ευρέως άποψη ότι τα πρωτεία κατείχε το σπήλαιο Λετσουγκίλα του Μεξικού δέχθηκε σοβαρό πλήγμα. Τα θαύματα που αντίκρισαν από τα σωθικά της Μανιάτικης γης θάμπωσαν τα μάτια όλων. Σήμερα πια, τρία σπήλαια θεωρούνται από την παγκόσμια Σπηλαιολογική κοινότητα σαν τα ομορφότερα του κόσμου, το **Λετσουγκίλα**, τα νέα τμήματα του σπηλαίου **Φρασάσι** στην Ιταλία και τα τμήματα αυτά του **Διρού**.

Τα τουριστικά αξιοποιημένα τμήματα του σπηλαίου "Βλυχάδα" εξερευνήθηκαν από το ζεύγος Πετροχείλου. Οι κάτοικοι του Διρού γνώριζαν μια τρύπα πάνω από την θάλασσα που οδηγούσε σε μια υπόγεια λίμνη. Ξεκινώντας από αυτήν το ζεύγος των σπηλαιολόγων σιγά-σιγά άρχισε να εξερευνά πολύπλοκα λιμναία τμήματα. Μετά τον θάνατο του **Γιάννη Πετροχείλου** που ίδρυσε την Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρεία, η **Άννα Πετροχείλου** επιστάτησε στις εργασίες για την τουριστική αξιοποίηση μεγάλου μέρους από αυτά και το



σπήλαιο έγινε επισκέψιμο στο κοινό.

Το 1974, η Άννα Πετροχείλου, μου ζήτησε να συνεχίσω την εξερεύνηση στον βόρειο κλάδο του σπηλαίου με απώτερο σκοπό να βρεθεί η πηγή του γλυκού νερού που ερχόταν από εκεί πριν αυτό αναμειχθεί με το θαλασσινό και να λυθεί έτσι το πρόβλημα της υδροδότησης των εγκαταστάσεων υποδοχής των επισκεπτών και ίσως της ευρύτερης περιοχής που υπέφερε από λευψυδρία. Τα νερά της βροχής στη Μάνη διεισδύουν στις ρωγμές των ασβεστολιθικών πετρωμάτων και πηγάζουν στο επίπεδο της θάλασσας αφού πρώτα αναμυχθούν με το θαλασσινό και γίνονται έτσι ακατάλληλα για υδροδότηση.

Το σπήλαιο από την πλευρά που ερχόταν το νερό, συνέχιζε υποβρύχια, γι' αυτό έπρεπε να καταδυθώ. Προχωρώντας προς το άγνωστο συνάντησα πολλά διαδοχικά λιμναία και υποβρύχια τμήματα. Η οροφή όπου υπήρχε αέρας ήταν πολύ χαμηλή, γύρω στο ένα μέτρο από την επιφάνεια του νερού, αλλά γεμάτη κατάλευκους σταλακτίτες, που έλαμπαν, καθώς για πρώτη φορά από τότε που σχηματίστηκαν, τους κτυπούσε το φως.

Ο πυθμένας σε βάθος 5-6 μέτρων ήταν γεμάτος σταλαγμίτες με περίεργα σχήματα αποτέλεσμα της διάβρωσής τους από το νερό. Συνέχισα έτσι, έως ο "μίτος", ο σπάγγος δηλαδή που άφηνα πίσω μου για να μην χαθώ, τελείωσε στα 300 μέτρα από το σημείο που ξεκίνησα. Σπηλαιοκατάδυση χωρίς "μίτο" ισοδυναμεί με απόπειρα αυτοκτονίας. Τα καθαρά νερά των σπηλαίων σχεδόν πάντοτε θολώνουν απελπιστικά, καθώς τα πέδιλα του σπηλαιοδύτη σηκώνουν την λάσπη που κάθεται στον

πυθμένα και στα τοιχώματα. Με μειωμένη ορατότητα έως μηδενική το να μην χάσεις τον δρόμο της επιστροφής είναι απίθανο και αυτό, με τον περιορισμένο χρόνο παραμονής κάτω από το νερό που σου επιτρέπουν οι καταδυτικές συσκευές, ισοδυναμεί με θάνατο.

Η σπηλαιοκατάδυση θεωρείται η πιο επικίνδυνη εξερευνητική δραστηριότητα, αφού κάθε ατύχημα είναι θανατηφόρο. Κάθε χρόνο αρκετοί σπηλαιοδύτες σε όλο τον κόσμο χάνουν τη ζωή τους. Οι καταδύσεις από μόνες τους ενέχουν πολλούς κινδύνους, το ίδιο και η εξερεύνηση των σπηλαίων. Ο συνδυασμός και των δύο τον πολλαπλασιάζει. Το κρύο νερό, η θολούρα, το απόλυτο σκοτάδι, η αίσθηση ότι από πάνω σου έχεις βράχο και όχι αέρα και για να αναπνεύσεις, εάν κάτι δεν πάει καλά, πρέπει να γυρίσεις όλο το δρόμο πίσω από το σημείο που ξεκίνησες, επιδρούν πολύ αρνητικά στην ψυχολογία του σπηλαιοδύτη και έτσι συχνά, κάνει βασικά λάθη στην χρήση των καταδυτικών συσκευών, οι οποίες γίνονται όλο και πιο πολύπλοκες στον χειρισμό. Ένας χειρισμός που στην επιφάνεια είναι πολύ απλός, βαθειά κάτω από το νερό σε μια σπηλιά γίνεται δύσκολος και απαιτεί αρκετή συγκέντρωση.

Η εμπειρία βοηθάει πολύ, αλλά καμιά φορά οδηγεί και στο ξεπέραςμα των ορίων. "Το να γνωρίζετε πού φθάνουν οι ικανότητές σας θα σας σώσει τη ζωή" ήταν η τελευταία συμβουλή στους μαθητές μου, όταν τελείωνε κάθε σχολείο σπηλαιοκατάδυσης που διοργάνωνα. Και εγώ ο ίδιος ένοιωσα δεκάδες φορές στην διάρκεια των σπηλαιοκαταδύσεων ότι τα ξεπέρασα, αλλά ήμουν τυχερός και βγήκα ζωντανός.

ΣΤΟ ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΟ ΥΠΟΒΡΥΧΙΟ ΤΜΗΜΑ ΤΟΥ ΣΠΗΛΛΙΟ ΔΙΡΟΥ

Σ' αυτή την αίθουσα που πρώτη φορά φώτιζε το φως και αντίκριζε ανδρώπου μάτι, έφτασα μετά την κατάδυσή μου στο ανεξερεύνητο υποβρύχιο τμήμα του σπηλαιίου του Διρού. Επιτέλους, μετά από χρόνια που προσπαθούσα με σπηλαιοκαταδύσεις να αποκαλύψω τα μυστικά που έκρυβε η σπηλιά αυτή, βρέθηκα μπρος στο πιο πολύτιμο, που αποτελεί και ανεκτίμητο, κληροδότημα της Μανιάτικης γης σε όλη την ανθρωπότητα.



Άλλοι όμως υπήρξαν λιγότερο τυχεροί, όπως ο **Ζαν Ζακ Μπολάνζ**, που άφησε την τελευταία του πνοή σε ένα υποθαλάσσιο βράθρο στο Άστρος Κυνουρίας το Φθινόπωρο του 2007. Ο Ζαν Ζακ, ήταν ένας από τους πιο ικανούς και έμπειρους σπηλαιοδύτες στον κόσμο και είχε στο ενεργητικό του δεκάδες σπηλαιοκαταδύσεις στην Ελλάδα, όπως στο σπήλαιο της Βουλιαγμένης, σε σπήλαια της Κεφαλονιάς και στον Διρό. Ένα από αυτά ήταν και το "**Μάτι του Λίλη**". Το υποθαλάσσιο αυτό βράθρο βρίσκεται σε απόσταση 150 μέτρων από την ακτή βορειότερα του Άστρους. Από τα 5 στόμιά του που βρίσκονται σε βάθος 30 μέτρων, τον Χειμώνα και την Άνοιξη, πηγάζουν τεράστιες ποσότητες νερού οι οποίες σχηματίζουν "μάτι" στην επιφάνεια και φαίνεται από την ακτή. Το "μάτι" στερεώνει το καλοκαίρι. Είναι μια από τις πολλές υποθαλάσσιες πηγές των ακτών της Κυνουρίας, όπως ο "**Ανάβαλος**" από τον οποίο αρδεύεται μεγάλο μέρος του Αργολικού πεδίου. Τα νερά τους προέρχονται από τις καταβόθρες του οροπεδίου της Τρίπολης, όπως προκύπτει από τις ιχνηθετήσεις με ραδιενεργά ισότοπα. Στην περιοχή έχω εξερευνήσει πολλά υποθαλάσσια σπήλαια στα οποία εκπαίδευα και τους μαθητές μου στην σπηλαιοκατάδυση.

Το "Μάτι του Λίλη" κατεβαίνει κατακόρυφα μέχρι τα 100 μέτρα και μετά αρχίζει να κατευθύνεται οριζόντια προς τα ανατολικά. Γύρω στα 50 μέτρα υπάρχει στο τοίχωμα μια οπή που ρουφάει προς τα μέσα, καθιστώντας το βράθρο ιδιαίτερα επικίνδυνο για τον σπηλαιοδύτη που θα περάσει από κοντά της. Ίσως πρόκειται για την αρχή ενός παρά-

πλευρου πηγαδιού που οδηγεί το νερό προς την επιφάνεια σε ένα από τα πέντε στόμια του σπηλαιίου. Ο Ζαν Ζακ σε προηγούμενες καταδύσεις είχε διεισδύσει στην γαλαρία που ξεκινάει από τα 100 μέτρα και που, όπως είχε περιγράψει, ήταν γεμάτη λάσπη στα τοιχώματα μέχρι τα 140 μέτρα βάθος από την επιφάνεια της θάλασσας. Στην διάρκεια της μοιραίας κατάδυσης είχε σκοπό να χαρτογραφήσει το τμήμα αυτό και ίσως να προχωρήσει βαθύτερα. Καταδύθηκε το πρωί και είχε προγραμματίσει την ανάδυσή του γύρω στις 3 η ώρα το απόγευμα αφού θα είχε ολοκληρώσει και 3 περίπου ώρες αποσυμπίεσης απαραίτητες μετά την κατάδυση σε τόσο μεγάλο βάθος. Όμως η μέρα έπεσε και ο Ζαν Ζακ δεν βγήκε στην επιφάνεια. Το βράδυ αργά που κτύπησε το τηλέφωνο στο σπίτι μου, ο υφυπουργός Ναυτηλίας, Πάνος Καμένος, με πληροφόρησε για το ατύχημα, ορίζοντάς με υπεύθυνο για την επιχείρηση διάσωσης. Του εξήγησα ότι δεν θα επρόκειτο για διάσωση, αλλά για περισυλλογή νεκρού, αφού δεν υπήρχε καμιά περίπτωση να ήταν πλέον ζωντανός. Η νύχτα κύλησε με αγρυπνία, καθώς τα τηλεφωνήματα από τον θάλαμο επιχειρήσεων του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας συνεχίστηκαν αδιάκοπα μέχρι να φθάσω την επομένη το πρωί στο Άστρος. Το μεσημέρι το άψυχο σώμα του Ζαν Ζακ, ανασύρθηκε στην επιφάνεια από βάθος 95 μέτρων. Η πιθανότερη αιτία του ατυχήματος είναι, το φίλτρο της συσκευής κλειστού κυκλώματος που χρησιμοποιούσε, να μην λειτούργησε ικανοποιητικά και το αναπνεύσιμο μίγμα να περιείχε μεγάλη ποσότητα διοξειδίου του άνθρακα με αποτέλεσμα να χάσει τις αισθη-



ΓΙΑ ΝΑ ΦΘΑΣΟΥΜΕ στα τμήματα του σπηλαίου του Διρού που εξερεύνησα και παρουσιάσω σε αυτό το άρθρο, ξεκινάμε από την αποβάθρα του τουριστικού τμήματος της σπηλιάς, αφού φορτώσουμε στις βάρκες που χρησιμοποιούνται για την ξενάγηση των επισκεπτών, τον καταδυτικό εξοπλισμό που είναι απαραίτητος για να περάσουμε από τα υποβρύχια τμήματα. Σε κάποια λιμναία τμήματα χρησιμοποιούμε μικρές φουσκωτές βάρκες, για να μεταφέρουμε τους βαριούς σάκους με τα αναγκαία υλικά για την εξερεύνηση και φωτογράφιση της σπηλιάς.

σεις του. Το ότι το επιστόμιο της συσκευής βρέθηκε κλειστό έξω από το στόμα, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κατάλαβε πως κάτι δεν πήγαινε καλά με το μίγμα που του έδινε η συσκευή, την έβγαλε από το στόμα του, αφού έκλεισε το επιστόμιο για να μην γεμίσει με νερό, αλλά δεν πρόλαβε να πάρει αέρα από τις δύο μπουκάλες που είχε επάνω του, μια και βρέθηκαν εντελώς γεμάτες και τους ρυθμιστές που δίνουν τον αέρα στερεωμένους επάνω τους με λάστιχα.

Ο Ζαν Ζακ έφυγε σε ηλικία 68 ετών, αφού λίγες μέρες πριν είχε εκμησηρευθεί σε φίλους του ότι ένοιωθε να βαρύνει από τα χρόνια και σκόπευε να σταματήσει τις σπηλαιοκαταδύσεις μετά την ολοκλήρωση της εξερεύνησης στο "Μάτι του Λίλη". Θυμάμαι πριν από πολλά χρόνια, όταν είχε πρωτοέλθει στην Ελλάδα και συζητούσαμε τρώγοντας στο σπίτι μου για τα πιο όμορφα σπήλαια που είχαμε καταδυθεί, την φράση του "α !!! το Μάτι του Λίλη", το σπήλαιο που θαύμαζε πιο πολύ,

έλαχε και να του πάρει τη ζωή.

Μετά τις πρώτες μου καταδύσεις στο Διρό, εντόπισα πολλά σημεία κατά μήκος της τουριστικής διαδρομής που συνέχιζαν προς διάφορες κατευθύνσεις. Το 1979 με τους συντρόφους μου, **Κώστα Ζούπη** και **Βαγγέλη Κωνσταντακάτο**, προχωρήσαμε σε ένα από αυτά. Ξεπερνώντας αρχικά ένα σημείο που η οροφή σχεδόν ακουμπούσε στο νερό, ένας δαίδαλος από περάσματα ανάμεσα από κατάλευκους σταλακτιτικούς σχηματισμούς μας οδήγησε σε μια μεγάλη λίμνη που και αυτή με τη σειρά της κατέληγε σε διάφορα σταυροδρόμια. Ξεπερνώντας τον λαβύρινθο φτάσαμε σε μια ακόμη μεγαλύτερη λίμνη, που η οροφή έφτανε σε ύψος τα 20 μέτρα. Ένα ξηρό τμήμα διακρινόταν ψηλά 5-6 μέτρα από το επίπεδο του νερού. Ένα κάθετο πηγάδι μας οδήγησε σ' αυτό που αποδείχθηκε γεμάτο από πολύχρωμους σταλακτιτικούς σχηματισμούς.

Τον Αύγουστο του 1982 με την **Άννα Πετροχείλου**, την **Χριστίνα Κυριακοπούλου**

>> ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΑΥΤΟ ΤΟ ΣΗΜΕΙΟ το πέρασμα γίνεται υποβρύχιο. Τόσο εμείς όσο και οι σάκοι με τον σπηλαιολογικό και φωτογραφικό εξοπλισμό, πρέπει να περάσουμε κάτω από την επιφάνεια του νερού, για να φθάσουμε σε ένα από τα ομορφότερα τμήματα σπηλαίων στον κόσμο





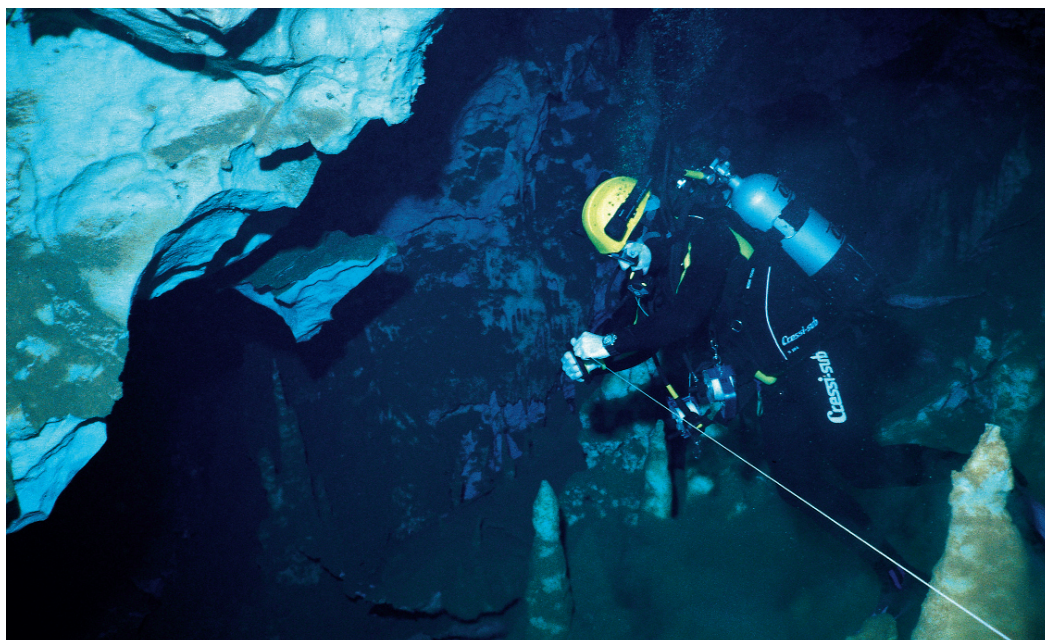


➤ **ΈΝΑΣ ΚΑΤΑΛΕΥΚΟΣ ΣΤΑΛΑΚΤΙΤΙΚΟΣ** καταρράκτης στην βόρεια πλευρά της μεγαλύτερης λίμνης του σπηλαίου σηματοδοτεί την αρχή για ένα από τα ομορφότερα τμήματά του. Πίσω από εδώ ξεκινάει ένα λιμναίο τμήμα με πολύ χαμηλή οροφή που είναι γεμάτη από μικρούς κρυστάλλους ασβεστίτη με περίτεχνα σχήματα ανάμεσα από κιλιάδες μικρούς σταλακτίτες.

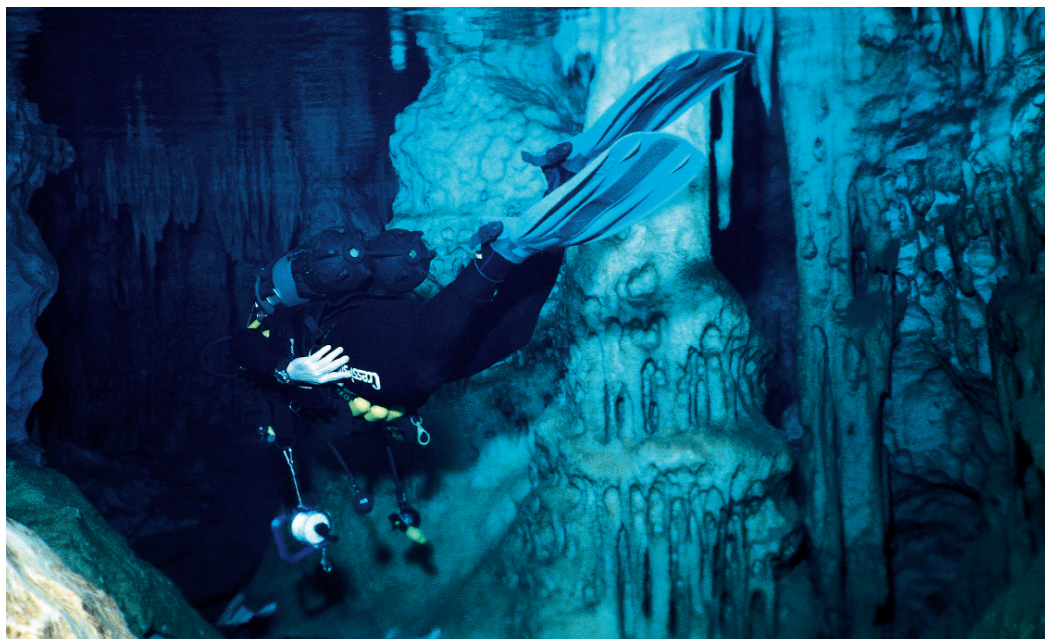
και τον **Βαγγέλη Κωνσταντακάτο**, ξεκινήσαμε την χαρογράφιση αυτών των τμημάτων. Μια ιδιαίτερα δύσκολη επιχείρηση εξ αιτίας της πολυπλοκότητας των περασμάτων. Στην διάρκεια αυτής της αποστολής είχε έρθει ο φίλος μου **Μπάμπης Μπουζάκης** να με βρει και μαζί κατευθυνθήκαμε προς ένα δαίδαλο περασμάτων στα δυτικά της μεγάλης λίμνης.

Καθώς κολυπούσαμε σε τμήματα μέχρι τότε ανεξερεύνητα ένα γαλάζιο αντικείμενο τράβηξε την προσοχή μου. Ήταν ένα μαξιλάρι από αυτά που χρησιμοποιούσαν για να κάθονται οι οδηγοί των επισκεπτών στις βάρκες της τουριστικής διαδρομής, σταματημένο σε ένα σημείο από το οποίο ξεκινούσε ένα υποβρύχιο πέρασμα. Ήταν σαφές ότι το έφερε μέχρι εκεί, σχεδόν 300 μέτρα μακριά από το πλησιέστερο τμήμα της τουριστικής διαδρομής, το ρεύμα του υπόγειου ποταμού. Η συνέχεια της σπηλιάς πρέπει να ήταν κάπου πίσω από αυτό το σημείο. Μια και πέρασμα με αέρα δεν βρήκα όσο και να έψαξα, αποφάσισα να προχωρήσω υποβρύχια κρατώντας την αναπνοή μου, αφού δεν είχα μαζί μου μπουκάλια με αέρα. Ζήτησα στην Μπάμπη να με περιμένει έως ότου γυρίσω και βούτηξα.

Λίγο πιο κάτω κατάφερα να μισοβγάλω το κεφάλι μου από το νερό, αλλά η χαμηλή οροφή δεν με άφηνε να πάρω αναπνοή. Ξαναβούτηξα και με τη δεύτερη προσπάθεια έφθασα πια σε μέρος που μου επέτρεπε να αναдыθώ. Μια αίθουσα με χαμηλή οροφή προχωρούσε στο άγνωστο. Συνέχισα το κολύμπι κοιτώντας κάθε τόσο προς τα πίσω προσπαθώντας να απομνημονεύσω τα περάσματα για να βρω αργότερα τον δρόμο της επιστροφής. Κάθε τόσο σταλακτίτες που βυθίζονταν στο νερό μου έκλειναν τον δρόμο αλλά όλο και πιο αραιά αφού η οροφή άρχισε να ψηλώνει. Τέλος μια στροφή και το μικρό φως μου χάθηκε στο σκοτάδι. Μια τεράστια γαλαρία ανοιγόταν μπροστά μου. Κολύμπησα στα δεξιά μου μέχρι ένα ξηρό τμήμα και πάτησα σε στεριά. Εμπρός και πίσω μου η σπηλιά συνέχιζε με μια απίστευτη ομορφιά. Παρόλο που με είχε κυριέψει η μαγεία της εξερεύνησης, θυμήθηκα ότι είχα αφήσει πίσω μου το φίλο μου, τον Μπάμπη να με περιμένει και ξαναγύρισα στο νερό παίρνοντας τον δρόμο της επιστροφής. Δυσκολεύτηκα λίγο να προσανατολιστώ αλλά γρήγορα έφτασα και βούτηξα στο υποβρύχιο πέρασμα. Βγάζοντας το κεφάλι έξω από το νερό τον αντίκρισα να με περιμένει ανήσυχος γιατί είχε περάσει



ΤΟ ΣΠΗΛΛΑΙΟ ΤΟΥ ΔΙΡΟΥ εκτείνεται το ίδιο θεαματικά και κάτω από την επιφάνεια του νερού. Οι σταλακτίτες και σταλαγμίτες που υπάρχουν εδώ, σχηματίσθηκαν την εποχή, που η επιφάνεια της θάλασσας βρισκόταν πολύ πιο χαμηλά από ό,τι σήμερα και το μεγαλύτερο τμήμα του σπηλαίου ήταν ξηρό. Για να εξερευνήσουμε αυτά τα υποβρύχια περάσματα χρησιμοποιούμε ειδικό καταδυτικό εξοπλισμό. Ο "μίτος της Αριάδνης" είναι απαραίτητος, για να βρούμε τον δρόμο της επιστροφής, αφού το νερό βολώνει αμέσως μετά το πέρασμά μας.



σχεδόν μισή ώρα από τη στιγμή που έφυγα. Κατάφερα να τον πείσω να συνεχίσουμε μαζί την εξερεύνηση. Περάσαμε το πνιγμένο τμήμα και φτάσαμε στην μεγάλη γαλαρία. Πήραμε τον δεξιό πλόκαμο και αρχίσαμε τότε να σκαρφαλώνουμε και πότε να κολυμπάμε μέσα σε ένα θαύμα της φύσης, που για πρώτη φορά αντίκριζε άνθρωπος. Είχα την αίσθηση ότι παραβιάζαμε, σαν απρόσκλητοι επισκέπτες, ένα από τα επιταφωμένα μυστικά που έκρυβε η γη της Μάνης. Διαβαίναμε πάνω από γκρεμούς, σερόμασταν σε τούνελ, διασχίζαμε λίμνες, σταματώντας κάθε τόσο για να θαυμάσουμε άλλοτε λαμπρούς κρυστάλλους, άλλοτε πολύχρωμα συμπλέγματα και άλλοτε τις λεπτές πέτρινες βελόνες που φύτρωναν παντού. Αυτές ήταν και ένας απρόσμενος εχθρός για τα χέρια μας γιατί καρφώνονταν σε αυτά, όταν στηριζόμασταν απρόσεκτα κάπου. Η σπηλιά συνέχιζε ατελείωτα και κάποια στιγμή συνειδητοποιήσαμε ότι είχαμε μόνο δύο μικρούς στεγανούς φακούς στα χέρια μας, χωρίς εφεδρικές μπαταρίες. Πήραμε τον δρόμο της επιστρο-

φής και φτάσαμε πίσω στους συντρόφους μας με έναν μόνο φακό και αυτόν στα τελευταία του να φέγγει σαν κερί. Τα νέα της ανακάλυψης γέμισαν με ενθουσιασμό την ομάδα. Την επομένη με την Χριστίνα και το Βαγγέλη, ξεκινήσαμε την συστηματική εξερεύνηση και χαρτογράφηση των νέων τμημάτων. Κάποια στιγμή ακούστηκε η Χριστίνα να μας φωνάζει γιατί είχε βρει κάτι ιδιαίτερο. Φτάσαμε κοντά της και είδαμε στο δάπεδο, μισοβυθισμένο στους κρυστάλλους τον απολιθωμένο σκελετό ενός ζώου, που η μελέτη του αργότερα απέδειξε ότι είναι πάνθηρας.

Ένα εύρημα μοναδικό που παραμένει μέχρι σήμερα στην θέση που το βρήκαμε. Παραμείναμε στο σπήλαιο 20 ώρες εξερευνώντας συνεχώς, ενώ μας πήρε άλλες τρεις μέρες για να το χαρτογραφήσουμε. Τα τμήματα αυτά δεν έχουν καμία σχέση μορφολογικά με αυτά της τουριστικής διαδρομής. Εδώ οι οροφές είναι πανύψηλες και υπάρχουν χερσαία τμήματα με μοναδικό διάκοσμο τόσο όμορφο που δεν υπάρχει ομορφότερος σε όλο

ΈΝΑΣ ΔΑΙΔΑΛΟΣ ΑΠΟ περάσματα ανάμεσα από κατάλευκους σταλακτιτικούς σχηματισμούς είναι τα πρώτα που εξερευνήσαμε ξεκινώντας από το τουριστικό τμήμα το 1979. Στην διάρκεια της αποστολής του 1982 όταν χαρτογραφήσαμε τα τμήματα αυτά πέρασα το υποβρύχιο τμήμα το οποίο με οδήγησε στον θαυμαστό υπόγειο κόσμο που ζηλόφθονα έκρυβε από πίσω του ο Θεός που δημιούργησε το σπήλαιο του Διού.







**ΜΙΑ
ΚΡΥΣΤΑΛΛΙΝΗ
ΒΡΟΧΗ** από
νεογέννητους
σταλακτίτες
περίτεχνα
πλεγμένους με
χιλιάδες μικρούς
κρυστάλλους,
στολίζει την
οροφή ενός
λιμναίου τμήματος
πίσω από έναν
μεγάλο πέτρινο
καταρράκτη στο
βόρειο τμήμα της
μεγάλης λίμνης.



τον κόσμο. Μια από τις αίθουσες έχει στο δάπεδο δενδροειδείς κρυστάλλους με ύψος πάνω από μισό μέτρο. Σε άλλη αυτό καλύπτεται με κρυστάλλινες βελόνες πιο λεπτές από ένα χιλιοστό και ύψος έως 40 εκατοστά.

Τα τελευταία χρόνια περνώντας από στενά περάσματα, βρέθηκα σε αίθουσες με τόσο λεπτό διάκοσμο, που δεν τις διέσχισα ποτέ για να αποφύγω την καταστροφή, παρόλο που υπάρχει το ενδεχόμενο πίσω από αυτές να κρύβεται σημαντική συνέχεια του σπηλαιού ή ποιος ξέρει τι άλλα θαύματα της φύσης. Σε ένα λιμναίο τμήμα που εξερεύνησα πρόσφατα, με μήκος γύρω στα 30 μέτρα, από την οροφή ξεκινούν κρυστάλλινοι σχηματισμοί με μήκος από μισό έως ένα μέτρο, που φτάνουν σχεδόν μέχρι το νερό και αφήνουν ανάμεσά τους μόνο ένα στενό πέρασμα απ' όπου ίσα-ίσα χωράει το κεφάλι σαν να ήθελε ο Θεός που έφτιαξε τον Διτρό να αφήσει ένα μισάνοιχτο παραθύρι απ' όπου να περάσω για να δω τα δημιουργήματά του. Κολυμπώντας εκεί μέσα, έχεις την αίσθηση ότι βρίσκεσαι στο εσωτερικό ενός τεράστιου πολυέλαιου που όμως κάθε κρύσταλλος είναι μοναδικός. Από κάθε μικρό σταλακτίτη ξεπηδούν δεκάδες μικρές βελόνες, ενώ στην άκρη τους κρέμονται σταγόνες που λαμπιρίζουν σαν διαμάντια και εάν τις δεις από κοντά καθρεφτίζουν την σπηλιά.

Θέλησα να φωτογραφίσω τα μικρά αυτά κοσμήματα και οργάνωσα μια από τις πιο δύσκολες φωτογραφικές αποστολές της ζωής μου. Μεταφέραμε μέσα από τα υποβρύχια περάσματα σε στεγανά κουτιά φλας και φωτογραφικές μηχανές σε μια κοντινή στεγανή αίθουσα και από εκεί κρατώντας τα με τα χέρια ψηλά, πατώντας στις μύτες των ποδιών με το νερό έως τον λαιμό, φτάσαμε κάτω από τους κρυστάλλους. Κάποιοι εντόπιζαν τους πιο όμορφους και εγώ με άλλους δύο που κρατούσαν τα φλας προσπαθούσα να τους



ΠΟΛΛΑ ΠΕΡΑΣΜΑΤΑ μέσα στο σπήλαιο είναι δύσκολα και απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή, αφού οποιοδήποτε μικρό ατύχημα μπορεί να δημιουργήσει μεγάλα προβλήματα, στον δρόμο της επιστροφής, που περιέχει αναρριχήσεις, πολύωρο κολύμπι και καταδύσεις.

φωτογραφίσω. Μείναμε έτσι, να δουλεύουμε μισοβυθισμένοι στο νερό, γύρω στις 6 ώρες. Να πλησιάσεις και να εστιάσεις σε κάθε κρυστάλλινο σχηματισμό που είχε επιλεγεί προσέχοντας να μην σπάσεις εκατοντάδες άλλους και να μην πνίξεις την Hasseblad των δεκάδων χιλιάδων ευρώ, απαιτούσε περισσότερο από μια ώρα προσπάθεια για τον καθένα. Στο τέλος της προσπάθειας δύο φλας είχαν πνιγεί εντελώς από παραπατήματα των συντρόφων μου και ο **Παναγιώτης Πάλμερ**, που είναι επισκευαστής φωτογραφικών ειδών, αναγκάστηκε να τα λύσει επιτόπου για να σωθούν.

Γενικά οι φωτογραφίες στο σπήλαιο του Διτρού είναι οι δυσκολότερες από όσες έχω πραγματοποιήσει. Όλα τα φωτογραφικά κλεισμένα σε στεγανά κουτιά, στην αρχή



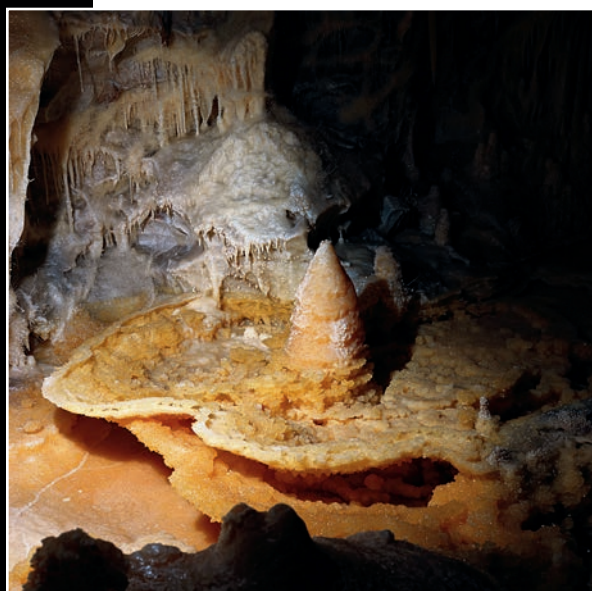


ΟΙ ΑΝΑΡΙΘΜΗΤΕΣ

μικροκρυσταλλώσεις που αναπτύσσονται επάνω στους σταλακτίτες είναι το σήμα κατατεθέν του σπηλαίου. Σε ελάχιστα σπήλαια του κόσμου υπάρχουν παρόμοια λιθωματικά στολίδια και σε κανένα τόσο πολύπλοκα και πολυάριθμα.

ΣΤΟ ΔΑΠΕΔΟ ΤΩΝ ΞΗΡΩΝ

ΤΜΗΜΑΤΩΝ μεγάλες λιθωματικές λεκάνες έχουν σχηματισθεί που μοιάζουν με τεράστια πέτρινα λουλούδια. Την εποχή της μεγάλης σταγονορροής που είναι ο χειμώνας και η άνοιξη αυτές γεμίζουν με νερό ενώ το καλοκαίρι στεγνώνουν και τότε νέοι κρύσταλλοι σχηματίζονται μέσα σε αυτές.







ΈΝΑΣ ΘΥΣΑΝΟΣ ΑΠΟ ΛΕΠΤΕΣ

κρυστάλλινες βελόνες ξεφυτρώνει από το δάπεδο μιας γωνίας του σπηλαίου. Η μεγάλη τριχοειδής πίεση του νερού μέσα από τις μικροσχιμές (λεπτοκλάσεις) του μαρμάρου και πιθανόν η λιθοδομική ικανότητα ορισμένων βακτηριδίων βρίσκεται πίσω από την δημιουργία αυτών των σπάνιων σε παγκόσμια κλίμακα λιθωματικών μορφών.

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΔΑΙΔΑΛΟ των

νεογέννητων σταλακτιτών στις οροφές της σπηλιάς πάνω από το νερό των λιμνών, πολύπλοκοι λιθωματικοί σχηματισμοί ξεχωρίζουν. Οι μικροί κρυστάλλινοι οριζόντιοι σωλήνες οδηγούν το νερό που δημιούργησε τον σταλακτίτη στα πλάγια, όταν ο κεντρικός αγωγός σε αυτόν έκλεισε από κρυστάλλους. Όταν και ο αγωγός της πέτρινης βελόνας, όχι φαρδύτερος από μισό χιλιοστό φράξει με την σειρά του, αυτή παύει να μεγαλώνει και ένας νέος μικρός σταλακτίτης δημιουργείται στην άκρη της.



ΕΠΑΝΩ ΣΤΟΥΣ ΣΤΑΛΑΚΤΙΤΕΣ που έχουν σχηματισθεί πάνω από λιθωματικές λεκάνες και περιοδικά καλύπτονται από το νερό, δημιουργούνται από το δισόξινο ανθρακικό ασβέστιο που περιέχει σε διάλυση αυτό, κρυστάλλοι ασβεσίτη. Η εναπόθεση γίνεται με την αποβολή του διοξειδίου του άνθρακα και την κρυστάλλωση του ανθρακικού ασβεστίου, που παραμένει στο τριγωνικό ή το ρομβικό σύστημα σχηματίζοντας αντίστοιχα κρυστάλλους ασβεσίτη ή αραγωνίτη.



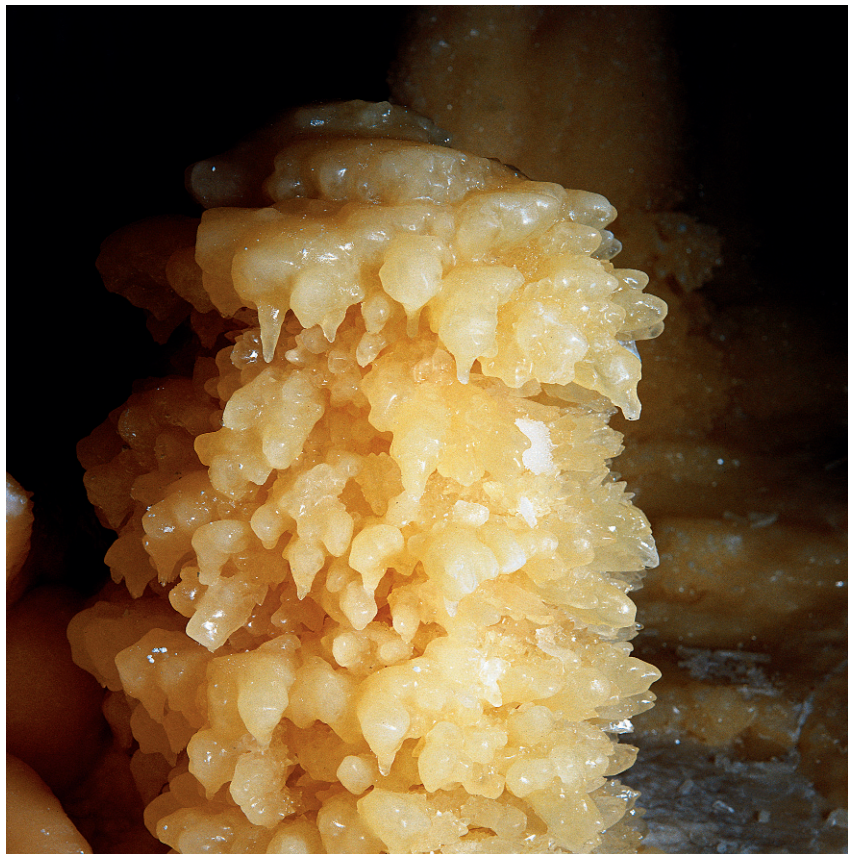
τα μεταφέρουμε κολυμπώντας στις λίμνες, μετά κάτω από το νερό στα πνιγμένα τμήματα και μετά στην πλάτη σκαρφαλώνοντας, είτε σέρνοντας σε στενά τούνελ. Με το σώμα να δέχεται διαδοχικά θερμοκρασιακά σοκ, αφού φορώντας συνεχώς τις λαστιχένιες στολές από νεοπρέν, σκάμε στον ιδρώτα διασχίζοντας τα στεγνά τμήματα και παγώνουμε κάθε φορά που βουτάμε στο νερό. Όταν πια φτάσουμε στο σημείο που θέλουμε να φωτογραφίσουμε και ανοίξουμε τα κουτιά, ο τόπος γεμίζει από μπαταρίες, καλώδια, φωτοκύτταρα, τρίποδα και κάθε είδους εξαρτήματα που πρέπει να μονταριστούν και να τοποθετηθούν στον χώρο ώστε το τμήμα αυτό της σπηλιάς να μετατραπεί σε φωτογραφικό στούντιο. Συνήθως σε αυτή τη φάση όλοι δουλεύουν σιωπηλοί ξέροντας ο καθένας καλά την δουλειά του. Τις περισσότερες φορές, έχοντας μπει στην σπηλιά νωρίς το πρωί, αυτή η φάση, μέχρι να βγει δηλαδή η πρώτη φωτογραφία, δεν ολοκληρώνεται πριν το απόγευμα. Η φωτογράφιση συνεχίζεται μέχρι τις πρώτες μεταμεσονύχτιες ώρες, έως ότου πια η κούραση λυγίζει τα πόδια, η νύστα βαραίνει τα βλέφαρα και τα νεύρα γίνονται τσατάλια. Με το ξεκίνημα όμως της επιστροφής η διάθεση αρχίζει να αλλάζει. Οι αναπόφευκτοι μικροδιαξιφισμοί ξεχνιούνται και το χαμόγελο επιστρέφει στα χείλη. Τα πόδια παίρνουν φωτιά στα ξηρά τμήματα και στο υποβρύχιο τμήμα πιο κάτω, υπόκωφοι θόρυβοι αντηχούν σαν βοές από τον άδη, καθώς τα στεγνά κουτιά χτυπούν με δύναμη στην οροφή του σιφωνιού πάνω στην βιασύνη. Ενώ στο πηγαινε ο καθένας φροντίζει να περάσει όσα πράγματα του αναλογούν, τώρα οι πιο γρήγοροι βοηθούν τους πιο αργούς, αφού

κάθε λεπτό που μας χωρίζει από το στρωμένο τραπέζι στο ξενοδοχείο, είναι ιδιαίτερα επώδυνο.

Μετά το υποβρύχιο πέρασμα, στην μικρή αίθουσα με την χαμηλή οροφή που ακολουθεί, επικρατεί χάος, μια και σάκοι και κεφάλια που πλέον, στριμώχνονται ασφυκτικά. Ακολουθεί το καθιερωμένο μέτρημα κεφαλιών και σάκων, γιατί το πάθημα μιας χρονιάς που ξεχάστηκε επιτόπου το κουτί με τα κλειδιά των αυτοκινήτων και αναγκάστηκε να ξαναγυρίσω να το πάρω και μια άλλη φορά που οι δύο τελευταίοι καθυστέρησαν για να τραβήξουν φωτογραφίες, έχασαν τον δρόμο και αφού ξαναγύρισα πίσω (άλλη μια ώρα κολύμπι δηλαδή) τους βρήκα να περιπλανώνται



ΟΙ ΣΤΑΓΟΝΕΣ ΠΟΥ ΣΤΑΖΟΥΝ από την οροφή της σπηλιάς σχηματίζουν στο δάπεδο τους σταλαγμίτες. Όταν η σταγονορροή είναι πολύ έντονη περίτεκνοι σαν αυτόν σταλαγμίτες δημιουργούνται από την συνεχή ροή του νερού στην περιφέρειά του.





ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ της μεγάλης γαλαρίας, μετά το υποβρύχιο πέρασμα και πάνω από τις μεγάλες λίμνες, στα μεγάλα ξηρά τμήματα μεγάλες σταλαγμιτικές κολώνες σχεδόν μας φράζουν το δρόμο. Ο ρυθμός ανάπτυξής τους είναι από τους πιο γρήγορους που έχω παρατηρήσει σε οποιοδήποτε σπήλαιο. Το γρήγορο βέβαια είναι σχετικό, αφού χρειάστηκαν 25 χρόνια για να μεγαλώσει ένας από τους σταλαγμίτες που παρακολούθησα, με αργή και σχετικά συνεχή για όλη τη χρονική περίοδο σταγονορορή, τρία χιλιοστά.!



μέσα στον δαίδαλο των περασμάτων, μου έγινε μάθημα.

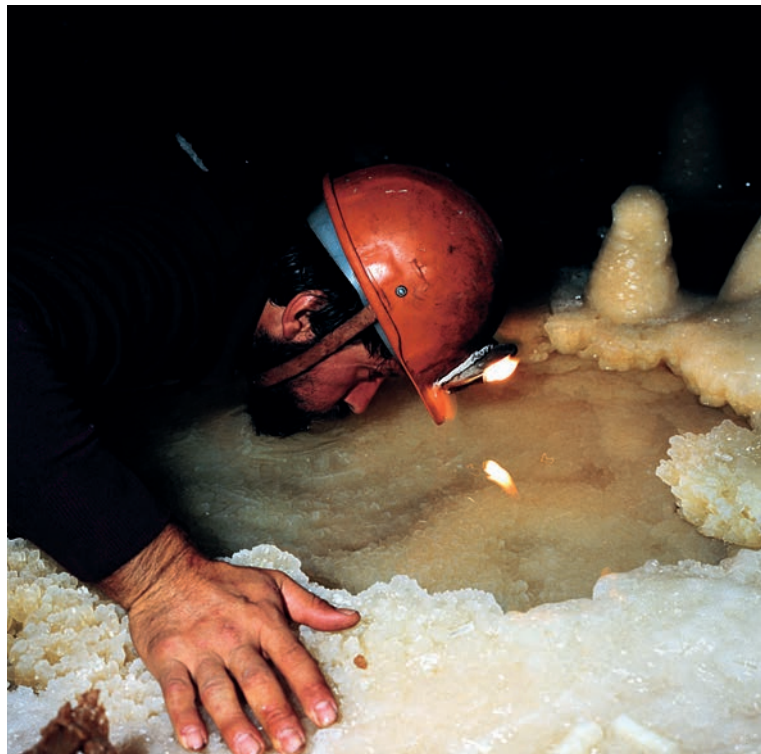
Στο κολύμπι της επιστροφής, διασχίζοντας τις λίμνες, ακολουθούν γέλια και οι κουβέντες πολλαπλασιάζονται για να φθάσουν στο αποκορύφωμά τους όταν φανούν αχνά τα φώτα της τουριστικής διαδρομής, που σηματοδοτούν το τέλος μιας ακόμη εξοντωτικής αποστολής. Οι σάκοι φορτώνονται όπως-όπως στις βάρκες που είχαμε το πρωί αφήσει σε συγκεκριμένο σημείο και η διαδρομή στο τουριστικό τμήμα ξεκινάει με τον πιο έμπειρο να κάνει τον βαρκάρη. Πολλές φορές κατά την έξοδο από την σπηλιά διαπιστώνουμε ότι έχει ήδη ξημερώσει, ενώ ακολουθεί η μεγαλύτερη απόλαυση, που είναι το βγάλσιμο της λαστιχένιας στολής, που από το φόρεμα τόσων ωρών ποτισμένη από νερό και ιδρώτα μοιάζει να έχει γίνει ένα με το δέρμα μας.

Το χαρακτηριστικό του σπηλαιίου του Διρού, να είναι σχεδόν το μισό γεμάτο με νερό και που του δίνει απίστευτη ομορφιά και ζωντάνια, δυσκολεύοντας συνάμα την εξερεύνησή του δεν είναι διαχρονικό. Το νερό του σπηλαιίου είναι στο μεγαλύτερο μέρος του θαλασσινό και μόνο στην επιφάνεια κυλάει, σαν ελαφρύτερο που είναι, το γλυκό, καθώς πορεύεται προς τη θάλασσα. Αυτό όσο προχωράμε βαθύτερα αναμειγνύεται με το θαλασσινό σε μια ζώνη όπου η ορατότητα μειώνεται χαρακτηριστικά περίπου 1 με 2 μέτρα από την επιφάνεια και όσο πιο βαθειά κατεβαίνουμε το νερό γίνεται όλο και πιο αλμυρό.

Η στάθμη των λιμνών ακολουθεί αυτή της θάλασσας, η οποία όμως στην διάρκεια των τελευταίων χιλιάδων ετών ήταν πολύ χαμηλότερη. Έτσι πριν από 18 έως 20 χιλιάδες χρόνια βρίσκονταν περίπου 110 μέτρα πιο κάτω. Επρόκειτο για μια παγετώδη περίοδο στην διάρκεια της οποίας οι πάγοι από τον βόρειο πόλο είχαν κατέβει μέχρι τα μισά της Ευρώπης και δέσμευσαν τεράστιες ποσότητες νερού ρίχνοντας σε τόσο χαμηλά επίπεδα την

στάθμη της θάλασσας. Μια διαδικασία που στην διάρκεια της ιστορίας της γης έχει επαναληφθεί πολλές φορές με την στάθμη να πέφτει στις παγετώδεις και να ανεβαίνει αντίστοιχα στις μεσοπαγετώδεις όπως είναι αυτή που διανύουμε σήμερα. Τα ανεβοκατεβάσματα αυτά, γεωλογικά χαρακτηρίζονται σαν ευστατικές κινήσεις. Αλλά ούτε η στεριά της Μάνης μένει ακίνητη, αφού όλη η περιοχή που περιλαμβάνει τα Κύθηρα και την δυτική Κρήτη έχει τάσεις ανύψωσης, που οφείλεται στην καταβύθιση της τεκτονικής πλάκας της Απουλίας δυτικά των Αντικυθήρων. Οι τεκτονικές αυτές κινήσεις προκάλεσαν έντονες ρηγματώσεις στα μάρμαρα της περιοχής του

➤➤ **ΑΠΟ ΤΙΣ ΜΙΚΡΕΣ ΛΙΜΝΕΣ** της σπηλιάς, που μαζεύουν το καθαρό νερό της σταγονορροής, πίνουν νερό τα μέλη της ομάδας μου, που συμμετέχουν στις αποστολές. Η υψηλή υγρασία μέσα στο σπήλαιο σχεδόν 100% συντελεί, ώστε να νοιώθουμε ελάχιστα τα αίσθημα της δίψας. Αυτό εγκυμονεί κίνδυνο αφυδάτωσης, εξ αιτίας της εξαντλητικής προσπάθειας που απαιτείται για την πρόσβαση και μεταφορά του εξοπλισμού σε αυτά τα τμήματα της σπηλιάς.





Ένα μοναδικό και πολύτιμο εύρημα, που για πρώτη φορά αντίκρισε η Χριστίνα Κυριακοπούλου το 1982, όταν εξερευνούσαμε τα τμήματα αυτά της σπηλιάς, είναι ο απολιθωμένος σκελετός πάνθηρα που έζησε πριν από 18.000 χρόνια περίπου. Το εύρημα παραμένει μέχρι σήμερα στην θέση του, σαν πολύτιμος μάρτυρας της πανίδας της Μάνης στην διάρκεια της τελευταίας παγετώδους περιόδου. Τότε το επίπεδο της θάλασσας ήταν 110 μέτρα χαμηλότερα και το σπήλαιο ξηρό. Το ζώο πιθανόν μπήκε, κάθικε και πέθανε μέσα. Σιγά-σιγά ο σκελετός απολιθώθηκε και διατηρήθηκε αναλλοίωτος μέχρι σήμερα.

Διού, στις οποίες διείσδυσε το νερό της βροχής και διαβρώνοντάς τες όλο και περισσότερο δημιούργησε το σπήλαιο. Κατά μήκος τέτοιων μεγάλων ρηγματώσεων που ονομάζονται διακλάσεις έχουν διανοιχτεί οι κυριότερες γαλαρίες της σπηλιάς. Θέλοντας να περιγράψουμε πώς ήταν το σπήλαιο πριν από 20.000 χρόνια θα λέγαμε, ότι ήταν στο μεγαλύτερο μέρος του ξηρό και μόνο κάτω-κάτω έτρεχε γλυκό νερό. Οι σταλακτίτες και σταλαγμίτες που τώρα είναι βυθισμένοι, βρίσκονταν σε πλήρη ανάπτυξη. Στο εξωτερικό του σπηλαίου υπήρχε δέλτα ποταμού μέχρι την ακτογραμμή που βρίσκονταν τότε, περίπου 500 μέτρα πιο ανοικτά.

Ιπποπόταμοι, ελάφια και αρπακτικά όπως πάνθηρες και ύαινες που ζούσαν στην περιοχή έμπαιναν και στο σπήλαιο, όπως προκύπτει από τα απολιθωμένα τους κόκκαλα που βρήκαμε μέσα σε αυτό.

Σύγχρονοι άνθρωποι (Homosapiens) κατοικούσαν στο διπλανό σπήλαιο την "Αλεπτρυπα", όπου βρέθηκαν εκτός από τους σκελετούς και πληθώρα αγγείων. Όμως μελετώντας τους σταλακτίτες του σπηλαίου διαπιστώνουμε ότι υπήρχαν και εποχές που η στάθμη των

νερών βρίσκονταν έως και 6 μέτρα ψηλότερα από την τωρινή. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει γιατί κάποιοι σταλαγμίτες σε αυτό το ύψος στα στεγνά τμήματα έχουν τη χαρακτηριστική διάβρωση όσων τώρα βρίσκονται κάτω από το νερό.

Όπως και να έχει το πράγμα, τα νερά που ανεβοκατέβαιναν διατηρώντας σε υψηλά επίπεδα την υγρασία, κράτησαν ζωντανό και λαμπερό τον διάκοσμο της σπηλιάς αυξάνοντας συνεχώς το μέγεθός της. Τα μάρμαρα στα τοιχώματα όπου αυτά είναι γυμνά χωρίς επικάλυψη σταλακτιτικού υλικού, σκεπάζονται από μια χαρακτηριστική σκόνη που είναι το αποτέλεσμα της διάβρωσής τους από την υγρασία η οποία πλησιάζει το 100%. Αυτή η σκόνη διαδοχικά πέφτει από τα τοιχώματα και νέα στρώματα του μαρμάρου υπόκεινται σε διάβρωση. Σε κάποια σημεία που καθάρισα αυτή τη σκόνη εντελώς, μέχρι να φανεί το καθαρό μάρμαρο, αυτό ήταν διαβρωμένο την επόμενη χρονιά με επικάλυψη ασβεστολιθικής σκόνης ενός περίπου χιλιοστού. Ένας ρυθμός διάβρωσης και κατ' επέκταση διεύρυνσης του σπηλαίου από τους πιο γρήγορους που έχουν καταγραφεί στον κόσμο. Από την άλλη πλευρά

και τα σπηλαιοαποθέματα, δηλαδή σταλακτίτες, σταλαγμίτες και κρυστάλλοι αυξάνονται με τον ίδιο γρήγορο ρυθμό. Σε κάποιες μικρές λίμνες οι κρυστάλλοι του ανθρακικού ασβεστίου που έπλεαν στην επιφάνεια και τους παραμερίσαμε στα πλάγια για να πιούμε νερό, την επόμενη χρονιά είχαν συγκεντρωθεί, δημιουργώντας κρυστάλλινους σχηματισμούς, που στην σπηλαιολογική ορολογία ονομάζονται **νούφαρα**, ενώ στην επιφάνεια της λίμνης είχαν δημιουργηθεί καινούργια στρώματα κρυστάλλων.

Η σχετικά υψηλή θερμοκρασία του αέρα και η υψηλή περιεκτικότητα του νερού σε διοξείδιο του άνθρακα είναι η αιτία της τόσο έντονης κρυστάλλωσης. Πρόσφατα εξερεύνησα κάποιες μικρές αιθουσες με λίμνες που τα τοιχώματα είναι εντελώς καλυμμένα με κρυστάλλους ασβεστίτη μήκους 4 έως 5 εκατοστών και οι σταλακτίτες που περιοδικά βυθίζονταν στο νερό συγκροτούνται από ιδίου μεγέθους κρυστάλλους.

Σε κάποιες άλλες μικρές λίμνες το νερό έχει γαλάζιο χρώμα εξ αιτίας της δημιουργίας γαλάζιου αραγωνίτη στον πυθμένα τους. Ο αραγωνίτης ενώ έχει ίδια χημική σύνθεση με τον ασβεστίτη (ανθρακικό ασβεστίο) κρυσταλλώνεται στο ρομβικό σύστημα, εν αντιθέσει με τον ασβεστίτη που κρυσταλλώνεται στο τριγωνικό. Το γαλάζιο χρώμα δεν οφείλεται στην προσθήκη κάποιου φυσικού χρωστικού, αλλά στην διάταξη των κρυστάλλων. Η δημιουργία των λεπτών πέτρινων βελονών που υπάρχουν σχεδόν παντού μέσα στο σπήλαιο, οφείλεται στην υψηλή τριχοειδή πίεση που έχει το νερό μέσα στις λεπτοκλάσεις του μαρμάρου. Αυτοί οι λεπτοί σταλακτιτικοί σχηματισμοί λειτουργούν σαν σωληνάκια που μεταφέρουν το νερό στην άκρη τους. Κάποιες πρόσφατες μελέτες εμπλέκουν στη δημιουργία παρόμοιων σχηματισμών ορισμένα βακτηρίδια. Οι επιστήμονες κατόρθωσαν στο εργαστήριο να δημιουργήσουν παρόμοιες λιθωματικές μορφές με την χρήση βακτηριδίων και ανθρακικού ασβεστίου. Η ύπαρξη τέτοιων βακτηριδίων στο σπήλαιο του Διρού ενισχύεται από το γεγονός ότι οργανικά υλικά, όπως τροφές, μετά από μακροχρόνια παραμονή μέσα σε αυτό, παίρνουν θυσανοειδή μορφή, κάτι παρόμοιο με τα συσσωματώματα από πέτρινες βελόνες που υπάρχουν στην σπηλιά. Το

πιο πιθανό είναι και τα δύο γενεσιουργά αυτά αίτια να κρύβονται πίσω από αυτούς τους σπάνιους σε παγκόσμια βάση σχηματισμούς.

Όσο αφορά το εύλογο ερώτημα για το πώς βρέθηκε σε απόσταση σχεδόν δύο χιλιόμετρων από την είσοδο του σπηλαίου ο σκελετός του πάνθηρα, το πιο πιθανό είναι, το ζώο που έζησε πριν από 18.000 χρόνια περίπου, να κατέφυγε στο σπήλαιο που ήταν ξηρό τότε και να χάθηκε στο εσωτερικό του. Τα ζώα αυτά είναι γνωστό ότι συχνά καταφεύγουν σε σπήλαια. Γύρω στο 1945, ένα αιλουροειδές, συγκεκριμένα λεοπάρδαλη της Ανατολίας πέρασε, πιθανόν κολυμπώντας, στην Σάμο από την Τουρκία. Επειδή το "καπλάνι", όπως το ονόμασαν οι Σαμιώτες, άρχισε να σκοτώνει διάφορα ζώα και τραυμάτισε βαριά έναν γάιδαρο, το κυνήγησαν, αλλά αυτό κρύβονταν στις σπηλιές και για μεγάλο διάστημα δεν μπορούσαν να το εντοπίσουν. Όταν πια βρήκαν το σπήλαιο στο οποίο κατέφυγε έκλεισαν την είσοδο με πέτρες για να πεθάνει από πείνα. Μετά σαράντα μέρες ξαναπήγαν στην σπηλιά και ένας μπηκε μέσα. Το βρήκε εξαντλημένο μεν αλλά ακόμη ζωντανό. Κατάφερε να το σκοτώσει με ένα μαχαίρι που κρατούσε, αλλά ωστόσο αυτό τον τραυμάτισε στο πόδι και ο τολμηρός Σαμιώτης αργότερα πέθανε από γάγγραινα. Το σώμα του πάνθηρα βαλσαμώθηκε και τώρα βρίσκεται στο μουσείο Φυσικής Ιστορίας των Μυτιληνίων της Σάμου. Το είδος αυτό, η PAN- THERA PAROUS TULLIANA είναι το μεγαλύτερο είδος λεοπάρδαλης που ακόμη και σήμερα ζει στην νοτιοανατολική Τουρκία, ενώ σύμφωνα με ορισμένες αναφορές μέχρι και το 1980 υπήρχε και στο εθνικό πάρκο του δέλτα του ποταμού Μαϊάνδρου που βρίσκεται στα παράλια της Τουρκίας, λίγο νοτιότερα από την Σάμο.

Μέσα στο σπήλαιο του Διρού βρήκαμε δύο σκελετούς πάνθηρα, ο ένας όμως χωρίς κεφάλι. Το σπήλαιο αυτό κρύβει σίγουρα πολλά ακόμη θαυμάσια πράγματα, που όμως, μας τα φανερώνει πολύ φειδωλά, αφού φθάσει πρώτα τους σπηλαιολόγους στα όρια των δυνατοτήτων τους. Είμαι βέβαιος ότι ποτέ δεν θα αποκαλύψουμε όλα τα μυστικά του, αλλά σίγουρα θα αντικρίσουμε στο μέλλον πολλά ακόμη μέρη του που ποτέ δεν αντίκρισε ανθρώπινο μάτι, γεμάτα από ποιος ξέρει τι θαυμαστά δημιουργήματα της φύσης. 